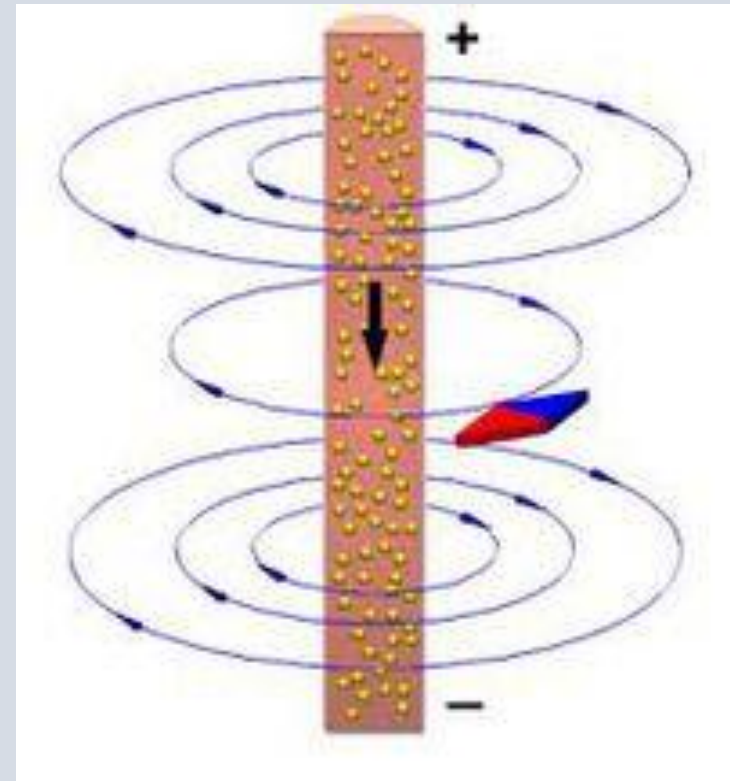

Egyenáram, mágneses mező I.

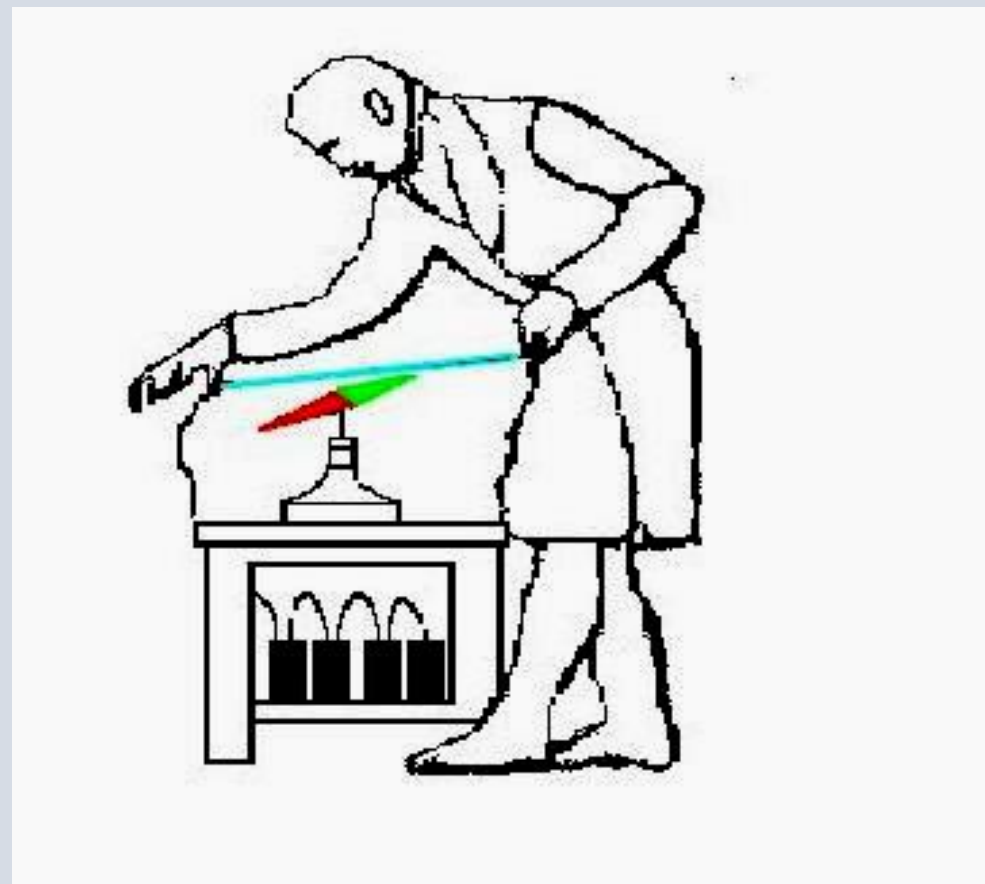
**Van valamilyen kapcsolat az
elektromosság és a
mágnesesség között?**

**Igen!
Milyen?**

Elektromos áram mágneses hatása

Elektromos áram mágneses hatása

- Nagyon sokáig azt hitték, hogy az elektromosság és mágnesesség között nincs kapcsolat. **1820** április 21-én *Hans Cristian Oersted* (1777 – 1851) dán fizikus a Koppenhágai Egyetemen egy kísérlet bemutatása során véletlenül **vette észre, hogy a vezetőt, amelyben áram haladt mágneses tér veszi körül.**

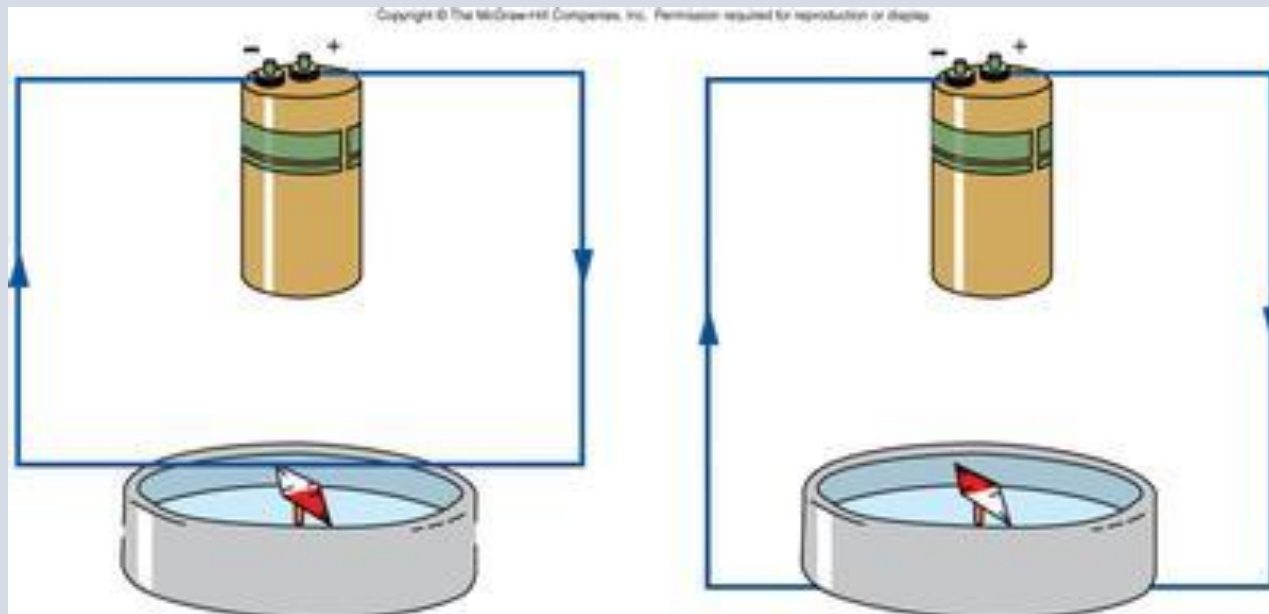
Oersted kísérlete

[video](#)

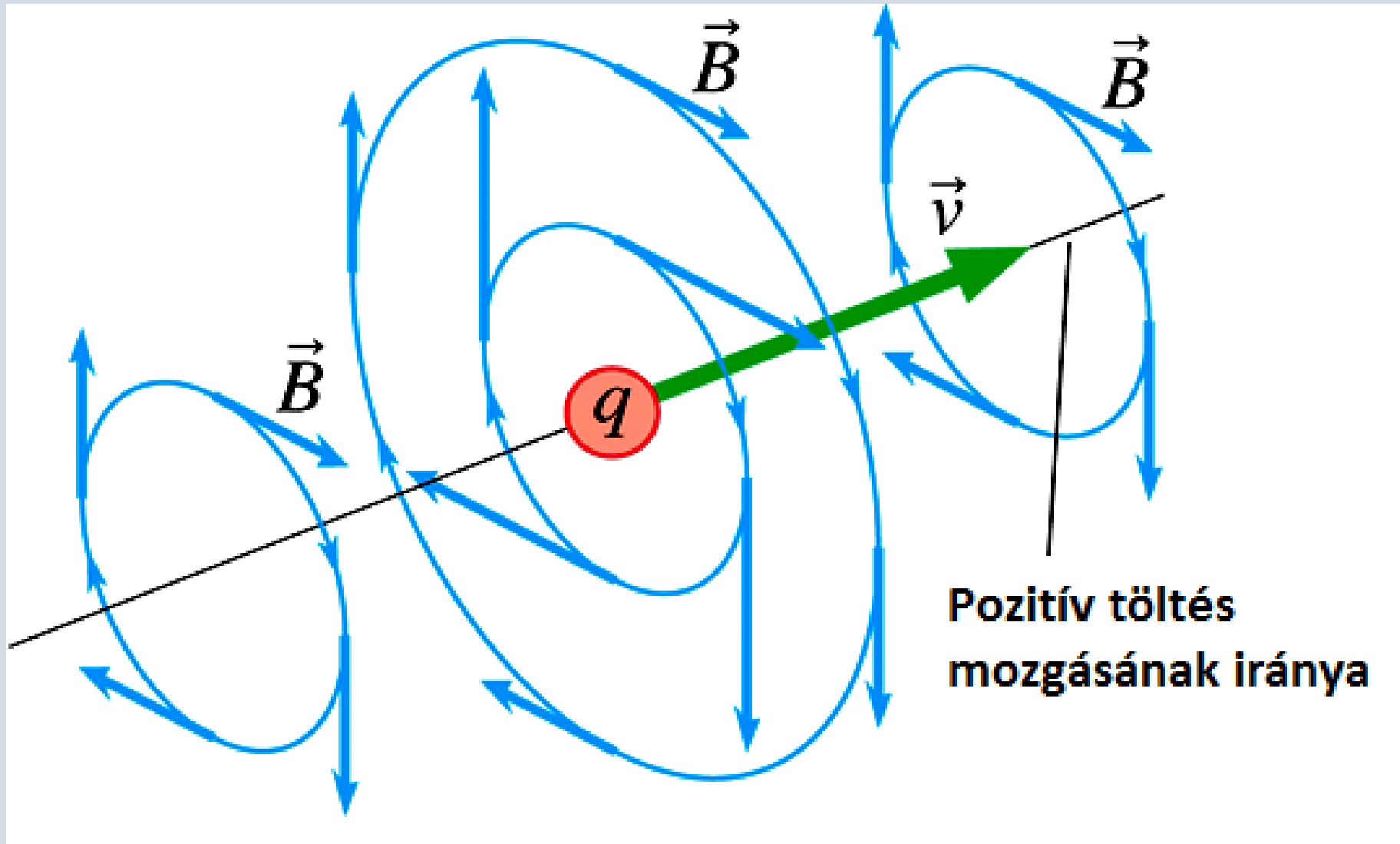
Hans
Christian
Oersted
(1777-1851)

Oersted kísérletével bizonyította, hogy az áramátjarta vezető körül mágneses tér jön létre.

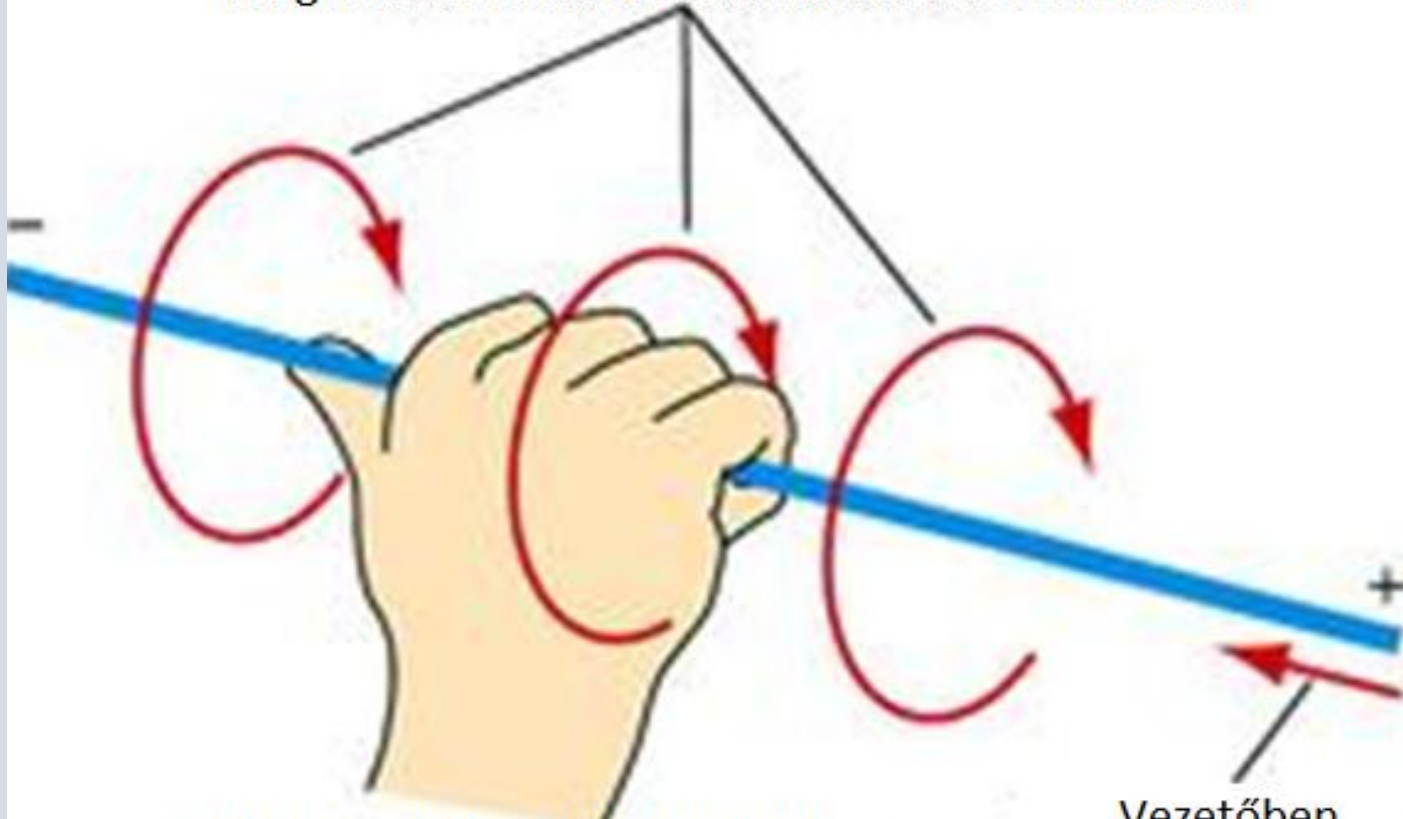
Vasreszelék az áramátjarta vezető körül.

A vezetőben mozgó töltés maga körül mágneses teret kelt

Egyenes vezető mágneses tere, *jobbkez szabály*

Mágneses indukcióvonalak körbeveszik a vezetőt

Jobbkéz szabály: hüvelyk ujjunk az áram irányába, a többi az indukcióvonalak irányába mutat

Vezetőben haladó áram

A vezetőben folyó áram iránya a papír síkjára merőleges és tőlünk távolodó irányba mutat.

Áramátjárta vezetőt körülvevő indukcióvonalak.

Oersted tiszteletére kibocsátott emlékbélyeg és boríték

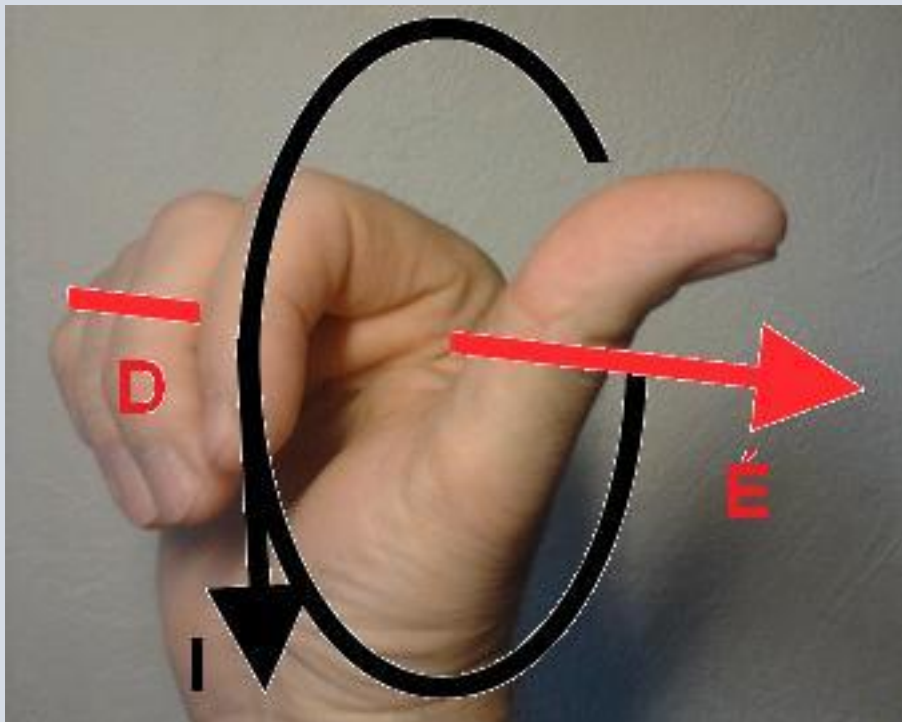

-Frimærke Nyt- 1. dagskuvert nr 153
København V First day cover no. 153

Mr. J. Teunissen
Kapelaniestraat 36
N E D E R W E E R T
H O L L A N D

Körvezető mágneses tere

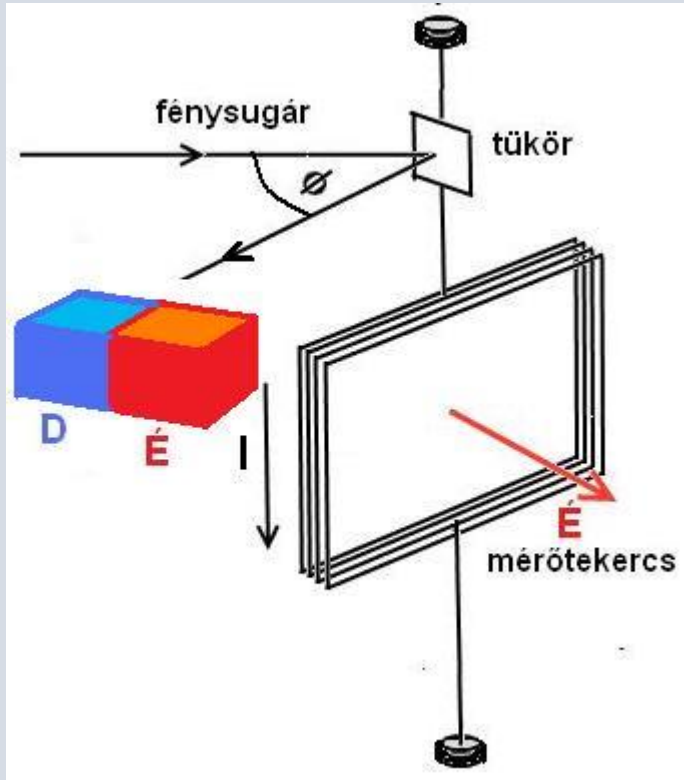

Ha áramátjárta vezetőlgyűrűt képezünk, akkor egymenetes tekercset kapunk. A tekercs északi pólusát az ábrán látható **jobbkez szabály** alapján határozhatjuk meg. Ha jobb kezünkön behajlított ujjaink az áram irányát mutatják, akkor a kinyújtott hüvelykujjunk fogja a tekercs északi végét mutatni.

Mágneses tér erősségének meghatározása

Mágneses indukció, indukció mértékegysége

Mágneses indukció (jele: B)

Mágneses indukció mérése magnetométerrel.
Az áramátjárta mérőkeret belsejében mágneses tér indukálódik (irányát a piros nyíl mutatja). A keretre a közelében lévő (piros és kék színű) mágnes tere **forgató hatással van**. Ezt mérjük.

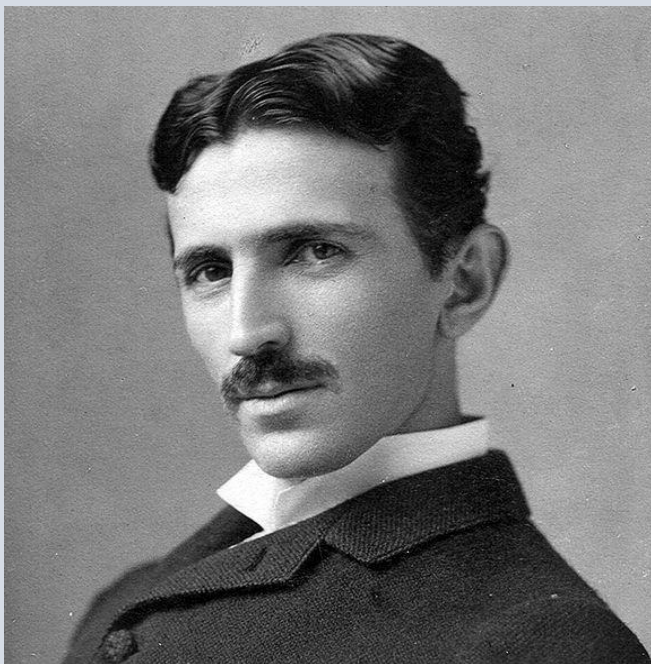
• A $B = \frac{M}{N \cdot I \cdot A}$ hányadost **mágneses indukciónak** nevezzük.

- N : a mérőkeret menetszáma
- I a keretben folyó áram erőssége
- A : a keret keresztmetszete
- M : az áramátjárta keretre a mágneses térben ható forgatónyomaték

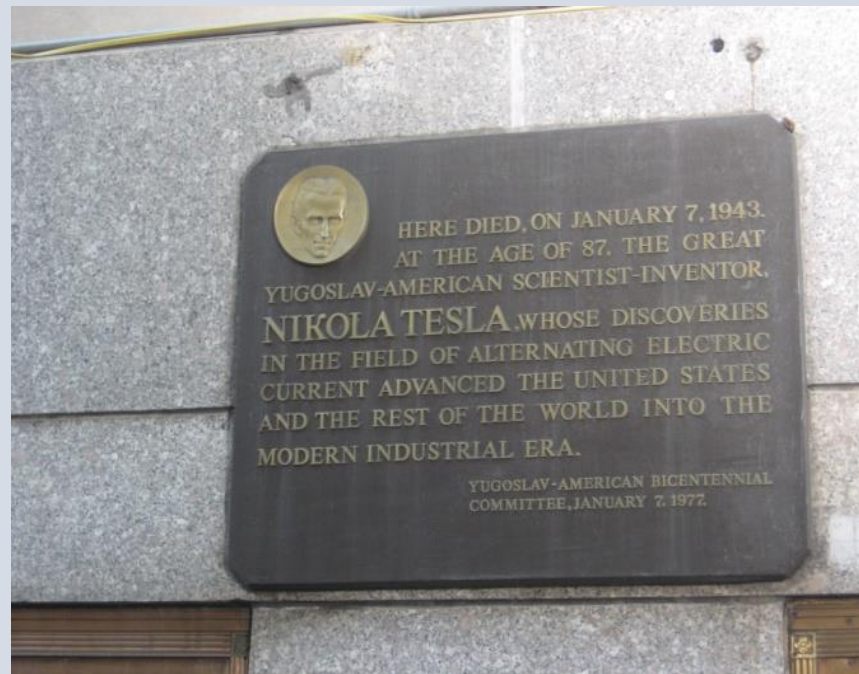
• A mágneses indukció mértékegysége *Nikola Tesla* (1856 – 1943) emlékére a Tesla.

$$1T = 1 \frac{N \cdot m}{A \cdot m^2} = 1 \frac{V \cdot s}{m^2}$$

B = 1 Tesla. Sok vagy kevés?

34 éves Nikola Tesla

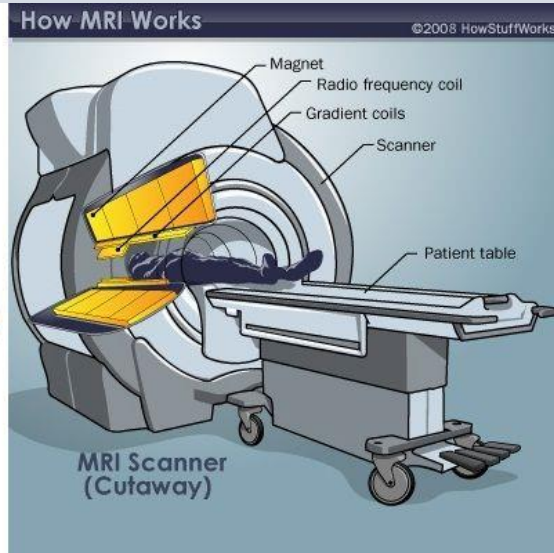
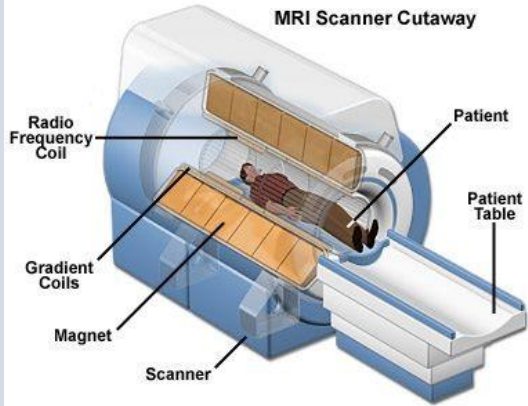
Tesla emléktáblája New Yorkban

1 Tesla igen erős mágneses mező. Ekkora indukciót létesítenek a Mágneses Rezonanciás orvosi vizsgálatok végrehajtásához.

Egy mágneskártya letörléséhez kb. 0,1 T szükséges.

A Föld mágneses mezejének indukciója hazánkban kb. $4 \cdot 10^{-5}$ T.

MRI készülékek 1-3 tesla erős teret használnak

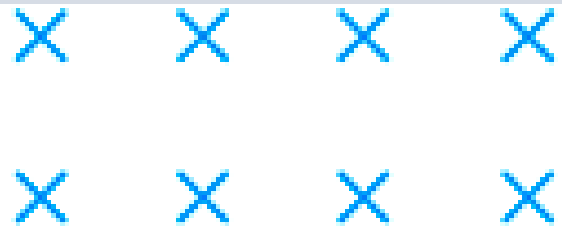

"Meaning other names"

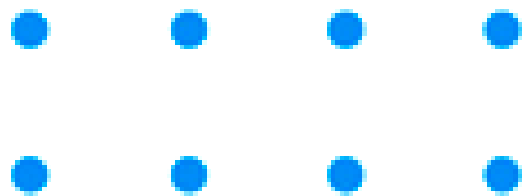
- ~ Pencitraan resonansi magnetik (Indonesia Language)
- ~ Magnetic resonance imaging (MRI)
- ~ nuclear magnetic resonance imaging (NMRI)
- ~ magnetic resonance tomography (MRT)

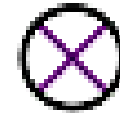
Indukcióvonalak, áramirány jelölése rajzban

Oldal síkjára merőleges
befelé mutató vektor

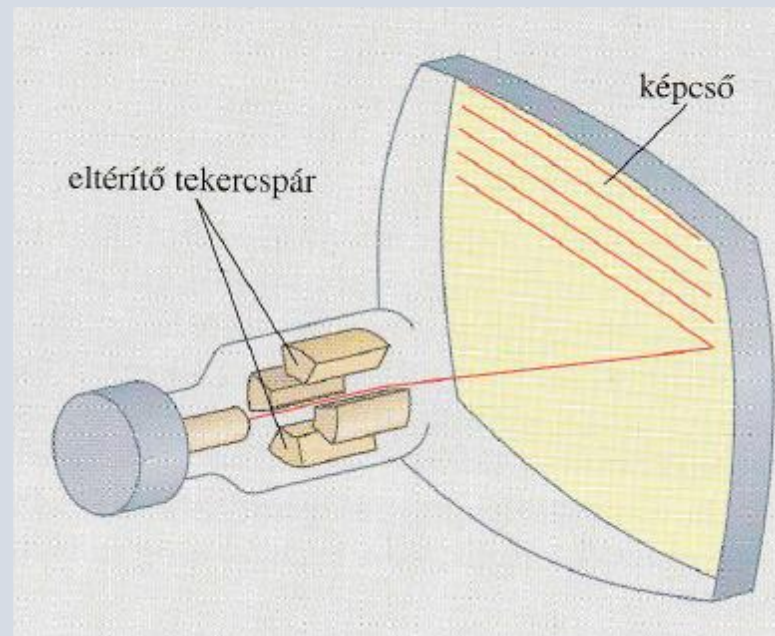
Oldal síkjára merőleges
felénk mutató vektor

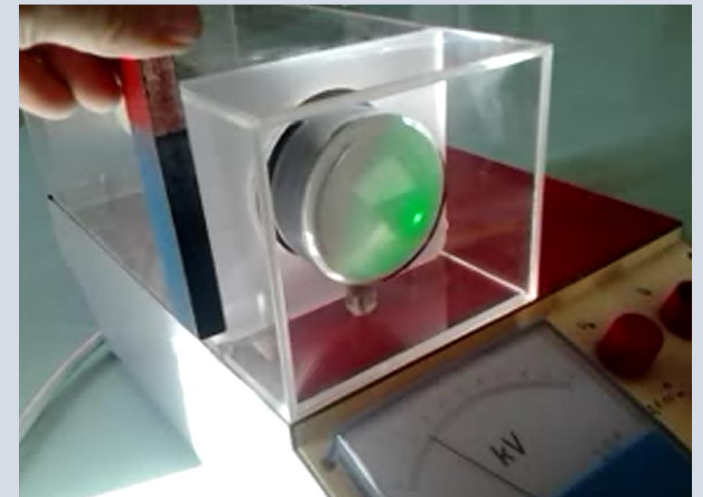
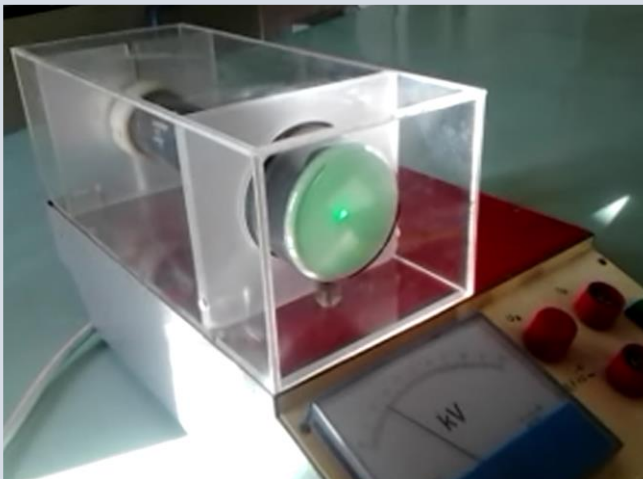
Oldal síkjára merőleges
befelé mutató áramirány

Oldal síkjára merőleges
felénk mutató áramirány

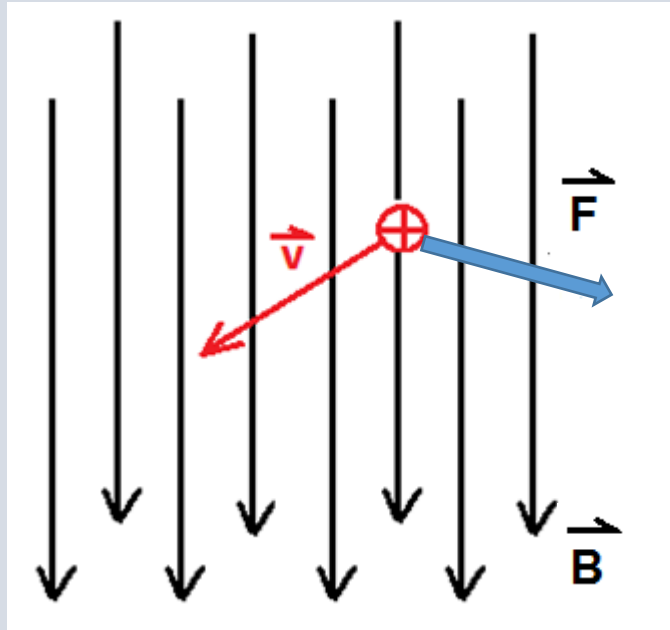
A hagyományos TV képcsőekben tekercspárok eltérítő mágneses tere irányította az elektronsugarakat.

A katódsugárcsőben mozgó elektronok a közeledő mágnes hatására (pólustól függően) eltérülnek eredeti irányuktól.

A mágneses tér az indukcióvonalakkal nem párhuzamosan mozgó töltésekre erővel hat

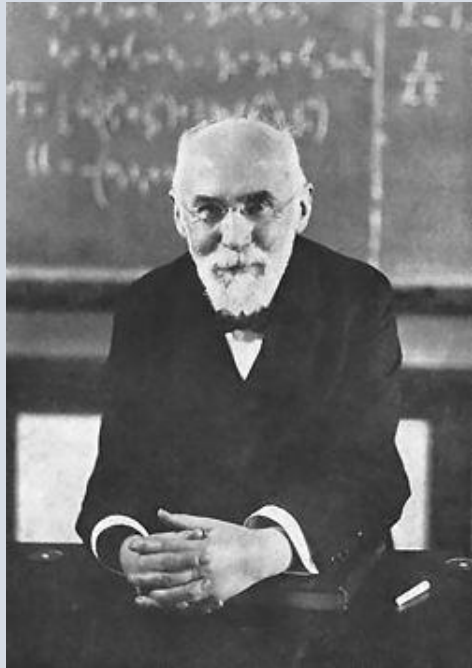
[video](#)

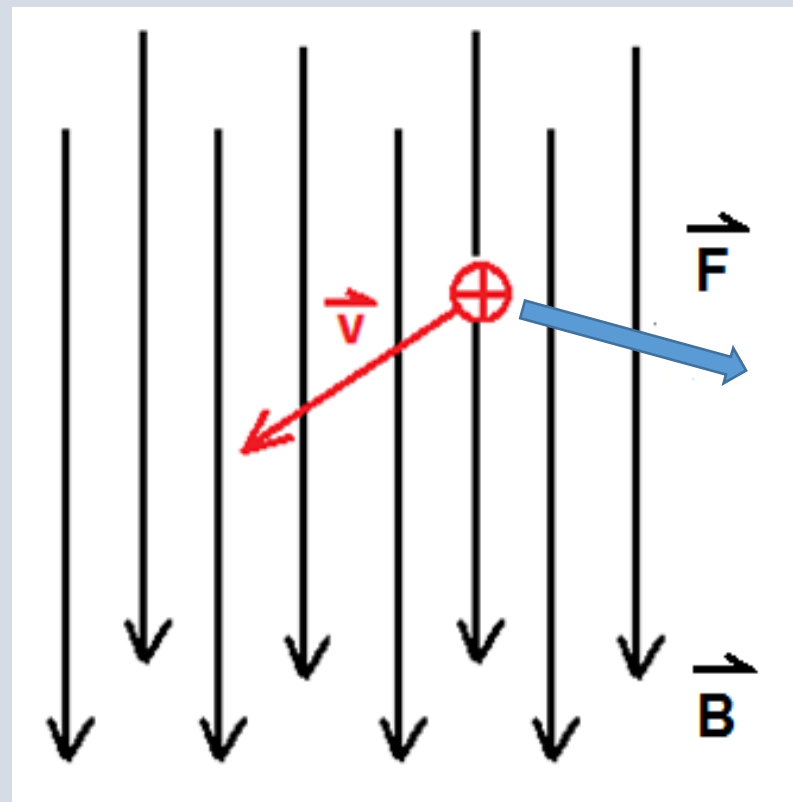
A töltésre ható erő a **Lorentz erő**

Lorentz erő

A mágneses mező által a mozgó töltésre kifejtett erőt **Hendrik Lorentz** (1853 – 1928) holland fizikusról Lorentz erőnek nevezzük.

A töltésre ható erő a **Lorentz erő**

Ha a sebesség **merőleges** az indukció irányára az erő nagysága:

$$\mathbf{F} = Q \cdot \mathbf{v} \cdot \mathbf{B}$$

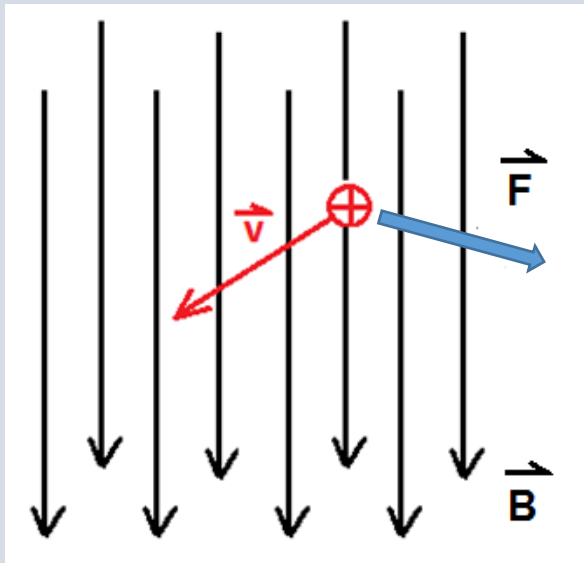
Q: a töltés nagysága,

v: a töltés sebessége,

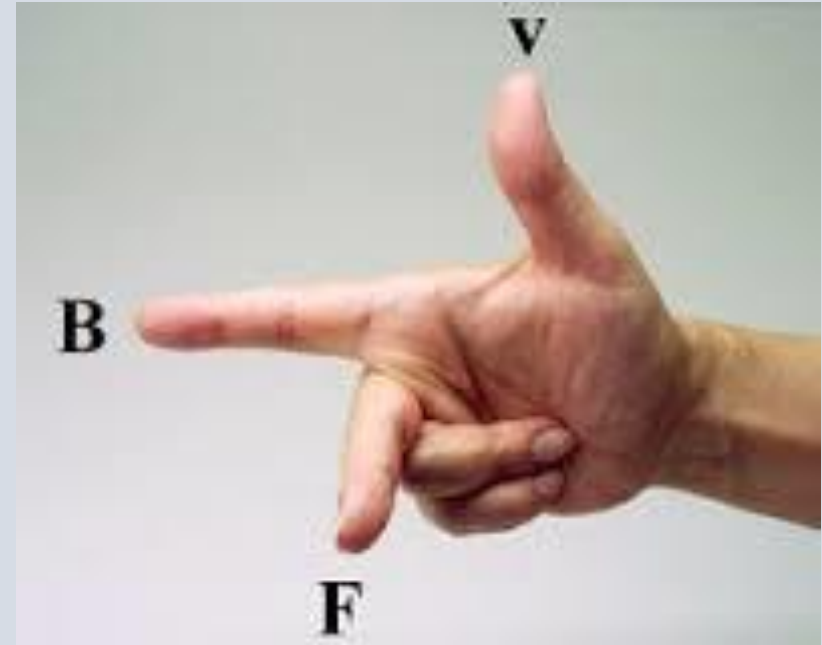
B: a mágneses indukció nagysága

Ismét *jobbkez szabály!*

A mágneses tér által kifejtett erő akkor lesz maximális, amikor a töltés az **indukcióvonalakra merőlegesen mozog.**

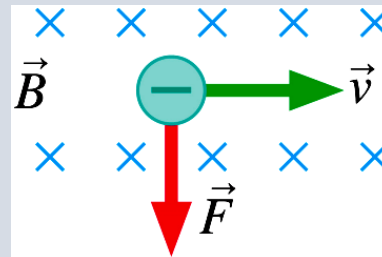
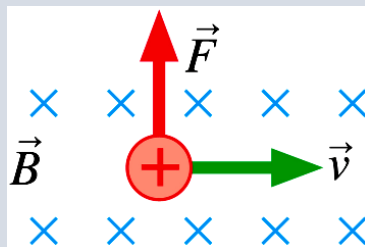

Ekkor az \vec{F} erő iránya merőleges \vec{v} és \vec{B} síkjára.

Indukcióvonalakra merőleges nézet.

Kétdimenziós ábrázolás:

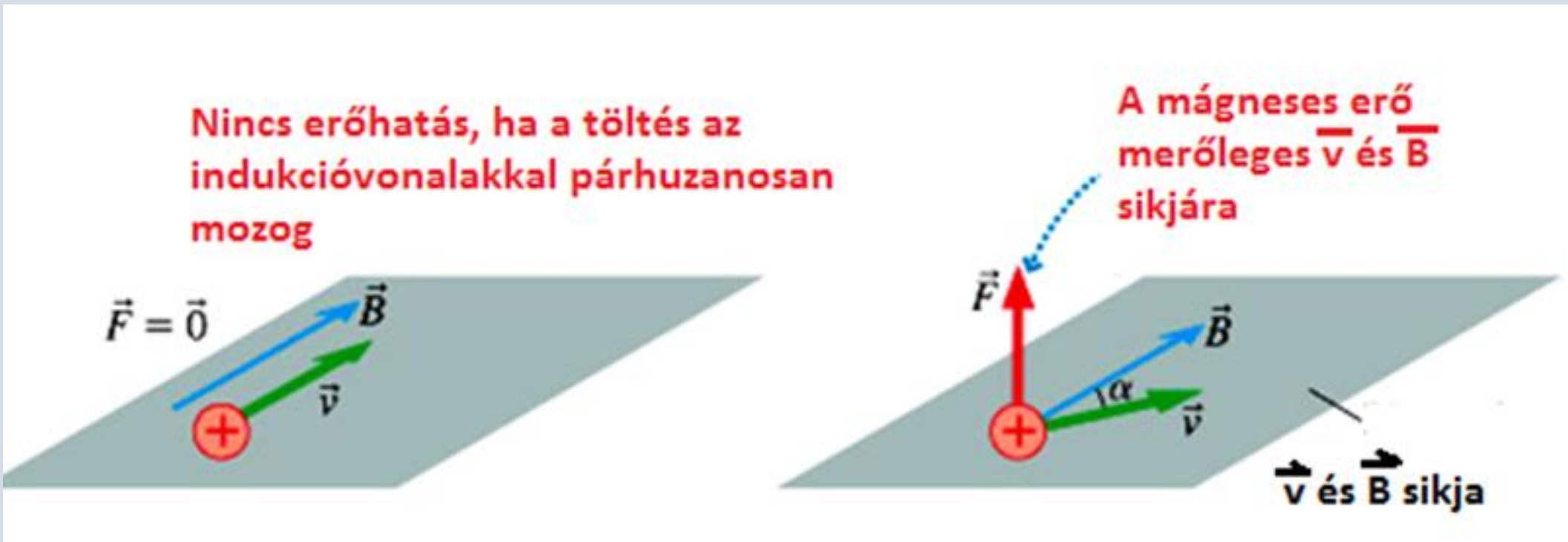

Ha \vec{v} és \vec{B} merőleges az erőhatás nagysága:

$$\mathbf{F} = \mathbf{Q} \cdot \mathbf{v} \cdot \mathbf{B}$$

Az erő irányának meghatározása jobbkez szabállyal történik.

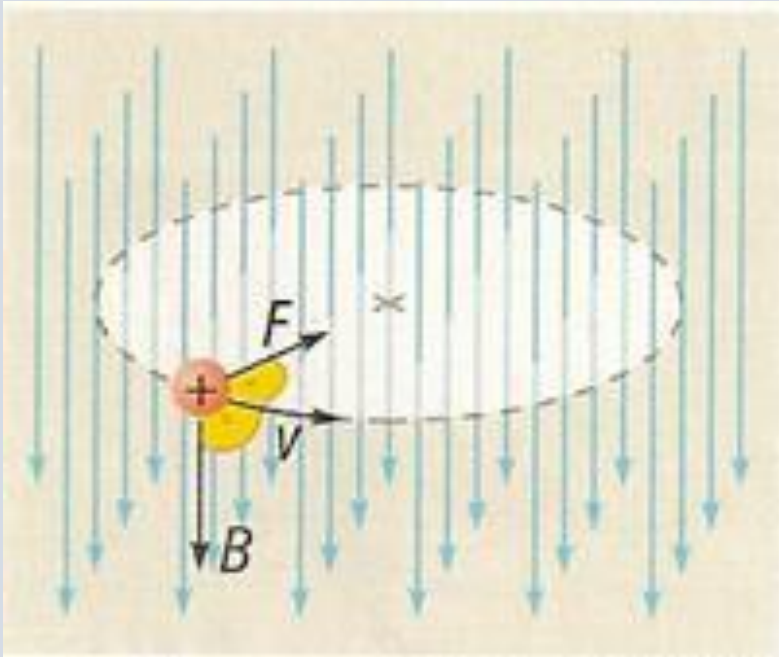
Mágneses térben mozgó töltésre ható erő nagysága és iránya, ha sebesség *nem merőleges* az indukciójonalakra

Kiegészítés: Ha a sebesség nem párhuzamos az indukciójonalakkal, és nem merőleges az indukciójonalakra, akkor a sebesség **indukciójonalakra merőleges komponensével** kell számolni.

$$F = Q \cdot v \cdot B \cdot \sin\alpha \text{ (jobboldali ábra)}$$

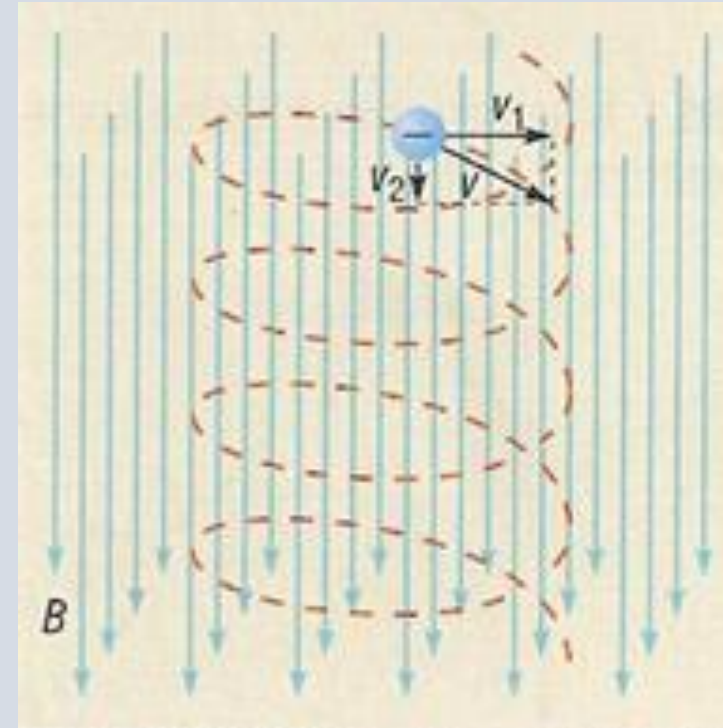
Mozgó töltések homogén mágneses térben

Homogén mágneses mezőben az indukcióvonalakra **merőleges sebességű** részecske körpályára kényszerül.

$$F_{cp} = F_L$$

$$r = \frac{m \cdot v}{B \cdot Q}$$

Homogén mágneses mezőbe a töltés általában **nem az indukcióvonalakra merőlegesen** érkezik. A sebességnek lesz az indukcióvonalakra merőleges (v_1) és azokkal párhuzamos (v_2) komponense. Ilyenkor a részecske **spirál pályán** mozog.

Feladat

0,05 T erősségű homogén mágneses indukciójú térbe az indukcióvonalakkal párhuzamosan $3 \cdot 10^4 \frac{m}{s}$ sebességgel beérkezik egy $6 \cdot 10^{-3} C$ töltés.

- Mekkora erő hat a töltésre?
- Milyen pályán fog mozogni a töltés?

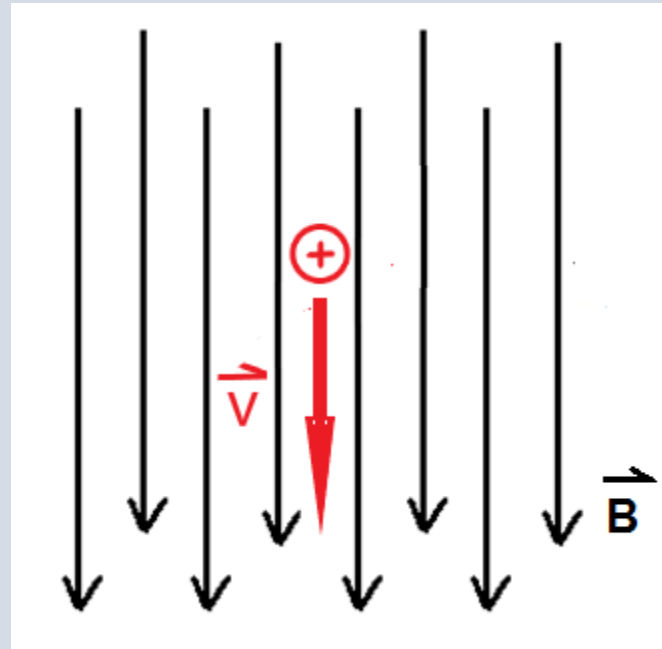
Adatok:

$$B = 0,05 \text{ T}$$

$$v = 3 \cdot 10^4 \frac{m}{s}$$

$$Q = 6 \cdot 10^{-3} C$$

$$F = ?$$

Megoldás:

- Az indukcióvonalakkal párhuzamosan mozgó töltésre nem hat erő! $F = 0$
- A töltés az indukcióvonalakkal párhuzamos egyenes pályán fog mozogni.

Feladat

0,05 T erősségű homogén mágneses indukciójú térbe az indukcióvonalakra merőlegesen $3 \cdot 10^4 \frac{m}{s}$ sebességgel beérkezik egy $6 \cdot 10^{-3} C$ töltés.

- Mekkora erő hat a töltésre?
- Milyen pályán fog mozogni a töltés?

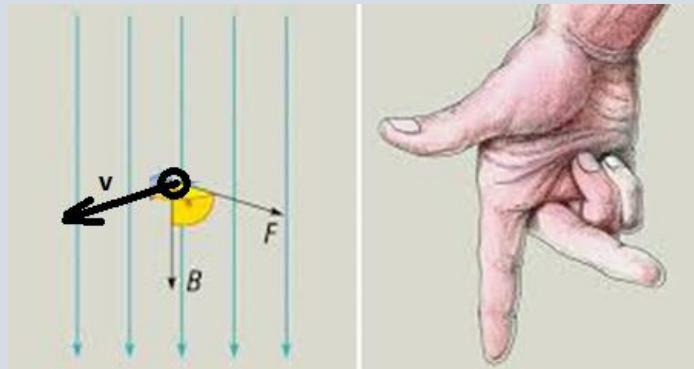
Adatok:

$$B = 0,05 \text{ T}$$

$$v = 3 \cdot 10^4 \frac{m}{s}$$

$$Q = 6 \cdot 10^{-3} C$$

$$F = ?$$

Megoldás:

$$F = Q \cdot v \cdot B = 6 \cdot 10^{-3} C \cdot 3 \cdot 10^4 \frac{m}{s} \cdot 0,05 \text{ T} = 9 \text{ N}$$

A töltés körpályán fog mozogni.

Feladat

0,05 T erősségű homogén mágneses indukciójú térbe az indukcióvonalakra merőlegesen $1,5 \cdot 10^5 \frac{m}{s}$ sebességgel beérkezik egy $5 \cdot 10^{-4} C$ töltés.

a) Mekkora erő hat a töltésre?

b) Milyen sugarú körpályán fog mozogni a töltés, ha a tömege $5 \cdot 10^{-3} g$?

Adatok:

$$B = 0,05 \text{ T}$$

$$v = 1,5 \cdot 10^5 \frac{m}{s}$$

$$Q = 5 \cdot 10^{-4} C$$

$$m = 5 \cdot 10^{-9} g = 5 \cdot 10^{-12} kg$$

$$F = ?$$

Megoldás:

$$F = Q \cdot v \cdot B = 5 \cdot 10^{-4} C \cdot 1,5 \cdot 10^5 \frac{m}{s} \cdot 0,05 \text{ T} = 3,75 \text{ N}$$

A körpályán tartáshoz szükséges centripetális erő megegyezik a Lorentz erővel.

$$F_{cp} = F_L$$

$$\frac{m \cdot v^2}{r} = Q \cdot v \cdot B$$

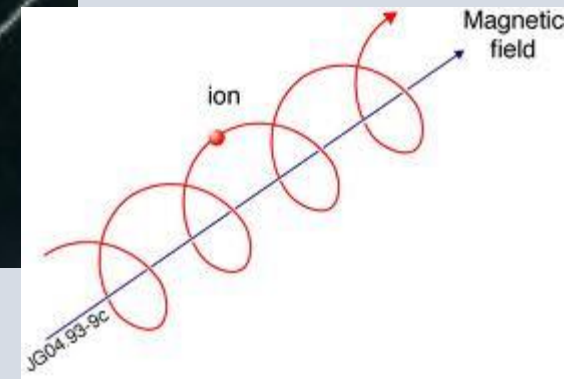
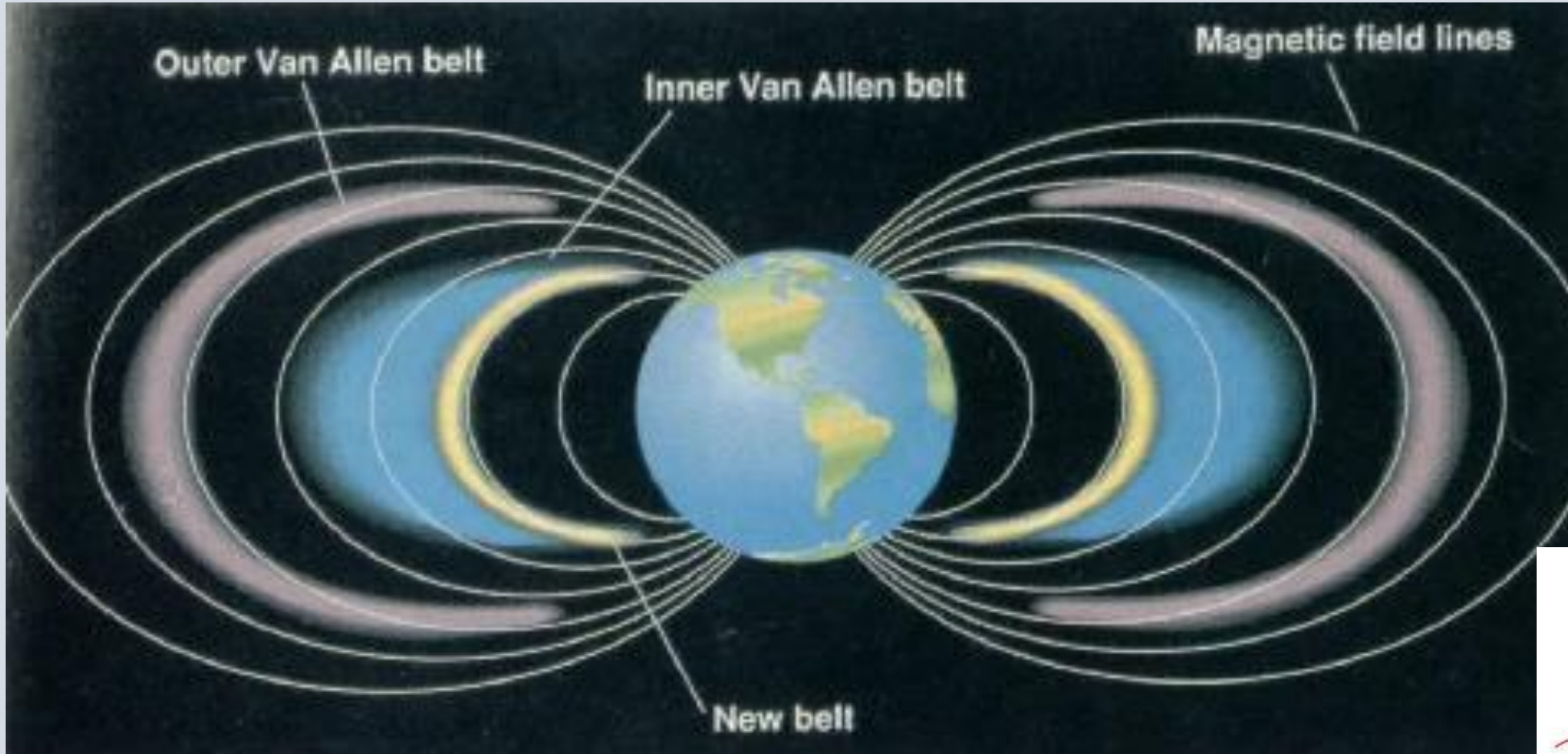
Innen a pálya sugara:

$$r = \frac{m \cdot v}{B \cdot Q}$$

$$r = \frac{5 \cdot 10^{-12} kg \cdot 1,5 \cdot 10^5 \frac{m}{s}}{0,05 \text{ T} \cdot 5 \cdot 10^{-4} C} = 0,03 \text{ m}$$

A Föld felé áramló töltött részecskék eltérülése a Föld mágneses terében

[video](#)

Kiegészítések : A Föld mágneses tere védelmet jelent

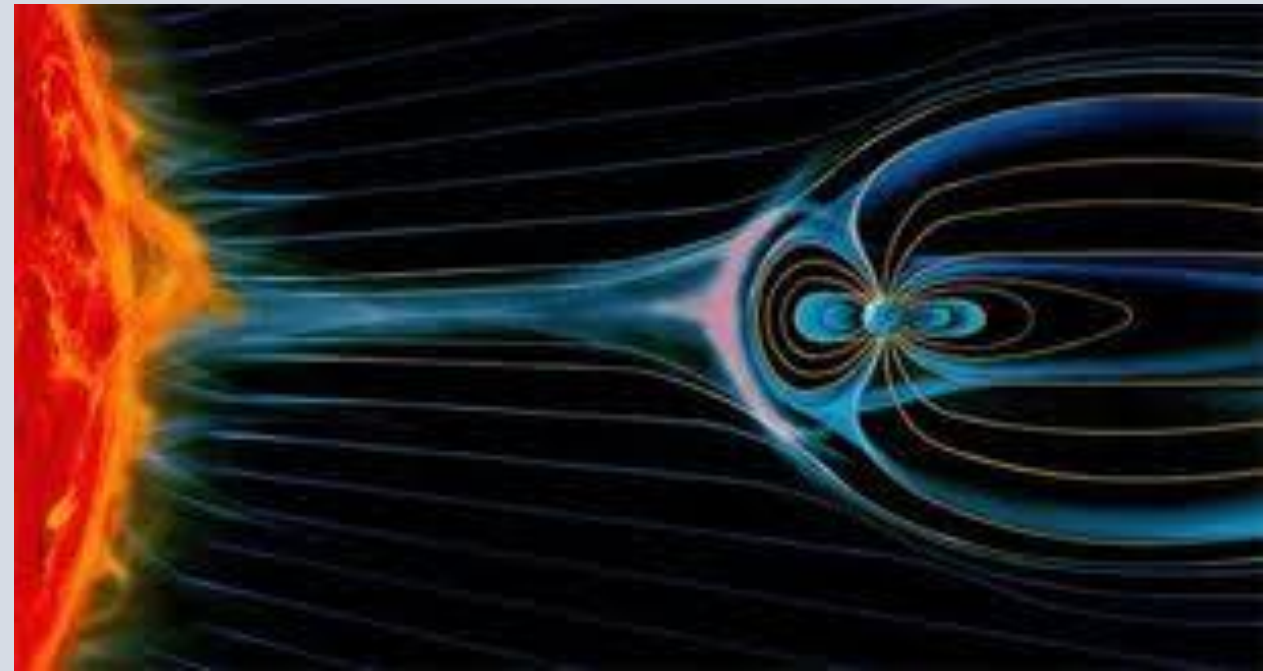
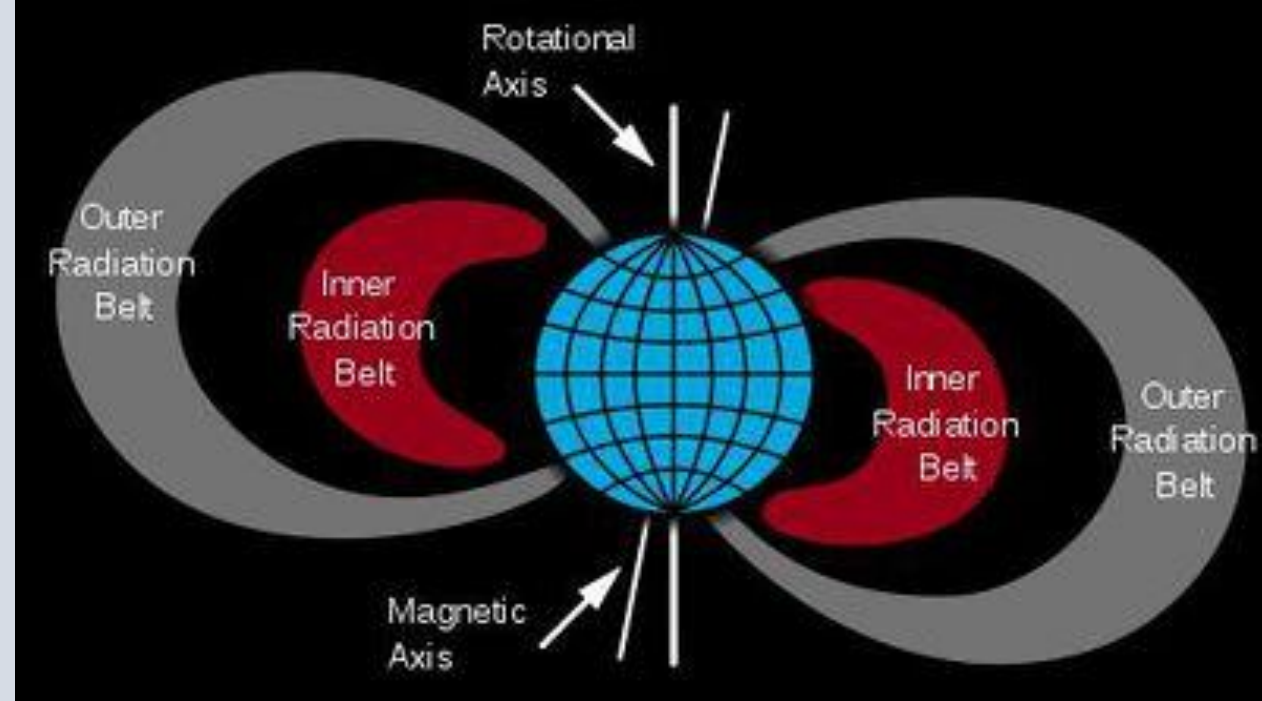
A Föld mágneses terének igen fontos szerepe van a **földi élet védelmezésében** is. A világűrből érkező vagy a légkör felső rétegeiben a kozmikus sugárzás hatására keletkező ionok ill. egyéb töltött részecskék felfűződnek a Föld mágneses indukciós erővonalaira, azok mentén helikális pályán mozognak a pólusok között oda-vissza.

Azok a részecskék okozzák az **északi fényt**, amelyek a mágneses tér mentén haladva végül becsapódnak a légkörbe. A mágneses erőter vonalai által "becsapdázott" részecskék sokasága egy **Van Allen övnek** nevezett **védőernyőt képez** (felső ábra) bolygónk körül, amely megszűri a világűrből érkező UV ill. kozmikus sugárzást.

Ez a védőernyő azonban **nem csak a bioszférát védi, hanem műszereinket, számítógépeinket és műholdjainkat** is. E nélkül a védelem nélkül a kozmikus sugárzás tönkretenné a processzorokat, az elektromágneses viharok pedig, amelyeket pl. a napszél okozna, használhatatlanná tenné az elektronikus távközlést (pl. mobiltelefon, vezetékes hálózatok, GPS, stb.) A nagysebességű töltött részecskékből álló napszél természetesen módosítja bolygónk mágneses terének szerkezetét is; ezt mutatja az alsó ábra (fantáziakép).

(https://fizipedia.bme.hu/index.php/Elektromos_töltések_mozgása_statikus_mágneses_térben)

<http://varazsbetu.hu/mesetar/sarkifeny>

Sarkifény

Sarki fény akkor keletkezik, amikor a napszél annyira felkavarja a magnetoszférát, hogy töltött részecskék hatolnak be a napszélből és a magnetoszférából a felső légkörbe, a Föld mágneses mezejének csapdájában energiájuk egy részét átadják a légkörnek. A légkör összetevői emiatt ionizálódnak és gerjesztődnek, így fényt bocsátanak ki különböző színekben.

Két lényeges különbség az elektromos és mágneses tér között

- 1. Mágneses pólusok nem választhatók szét. Az elektromos töltések szétválaszthatók.**
- 2. A mágneses tér csak a mozgó elektromos töltésekre hat erővel. Az elektromos tér hat erővel a nyugvó és mozgó töltésekre egyaránt.**

